

24. Portreler Üzerinden 18. Yüzyıl İngiltere'sinde Türk Modası¹

Tülin YENİLİR²

APA: Yenilir, T. (2023). Portreler Üzerinden 18. Yüzyıl İngiltere'sinde Türk Modası. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (35), 386-396. DOI: 10.29000/rumelide.1342121.

Öz

Türk modası (Turquerie) 18. yüzyılda Fransa başta olmak üzere neredeyse tüm Avrupa'da görülen Türk gibi görünme ve Türk alışkanlıklarını taklit etme üzerine kurulu modayı tanımlamak için kullanılan bir terimdir. 18. yüzyılın başından itibaren Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu arasında karşılıklı olarak gönderilen elçi heyetleri Avrupa'nın Osmanlı'ya bakışını farklı bir noktaya taşımış; görünüşleri ve gündelik yaşantıları ile Türkler Avrupa için bir merak ve taklit nesnesi haline gelmiştir. Bunun dışında seyyah ressamı, mektupları ve portreleri ile Lady Montagu, Doğu seyahatini gerçekleştirmiş İngiliz erkeklerin kurduğu Divan Kulübü ve aynı zamanda diğer ülkelerle olan ilişkiler de modanın yayılmasında etkili olmuştur. Bu çalışmada Türk modasının oluşmasındaki önemli olaylar ve literatürün bu alandaki önemli yayınları hakkında bilgi verilmiş ve bu modanın İngiltere üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Bu bağlamda çalışmada 18. yüzyılda İngiltere'de hem sanat hem de gündelik hayatın birçok alanında görülen Türk modası kapsamında yüzyılın farklı dönemlerinde farklı kişiler tarafından farklı sanatçılara yaptırılmış yedi adet Türk kostümlü portre incelenmiştir. İncelenen eserler kronolojik sırasıyla: Oğlu ve Hizmetlileri ile Lady Montagu, Türk giysileriyle Türk halısı üzerinde oturan Levant Company tüccarının portresi, Lord Sandwich Portresi, Edward Wortley Montagu Portresi, Elizabeth (Gunning), Barones Hamilton Portresi, Lady Hawke, (önceden Catherine Brooke) ve Mrs. Richard Paul Jodrell Portresi'dir. Literatürde ilk kez bu çalışmayla birlikte ve Türk modası perspektifinden ele alınan portreler; patronları, sanatçıları ve ikonografileri üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türk modası, 18. Yüzyıl, İngiliz sanatı, portreler

Turkish Fashion in 18th Century England Through Portraits

Abstract

Turkish fashion (Turquerie) is a term used to describe the fashion in the 18th century, which was seen in almost all of Europe, especially in France, based on looking like a Turk and imitating Turkish habits. Since the beginning of the 18th century, delegations of ambassadors sent reciprocally between France and the Ottoman Empire differentiated Europe's view of the Ottoman Empire; Turks, with their appearance and daily life, have become an object of curiosity and imitation for Europe. In addition, traveling painters, Lady Montagu with her letters and portraits, Divan Club founded by English men who traveled to the East, and also relations with other countries were also influential in the spread of this fashion. In this study, information is given about the important events in the formation of Turkish fashion and the important publications of the literature in this field, and the effect of this fashion on England is focused. In this context, seven portraits in Turkish costumes,

¹ Bu makale 17.08.2022 tarihinde tamamlanan "18. Yüzyıl İngiliz Sanatında Türk Modası / Turquerie" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Arş. Gör. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat ABD, (Manisa, Türkiye), tulin.yenilir@cbu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9737-5287 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 13.06.2023-kabul tarihi: 20.08.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1342121]

which were of different people and made by different artists in different periods of the century, were examined within the scope of Turkish fashion, which was seen in many areas of both art and daily life in England in the 18th century. The works examined are, in chronological order: Lady Montagu with her son and servants, Portrait of a Levant Company merchant in Turkish clothes sitting on a Turkish carpet, Portrait of Lord Sandwich, Portrait of Edward Wortley Montagu, Elizabeth (Gunning), Portrait of Baroness Hamilton, Lady Hawke, (formerly Catherine Brooke) and Mrs. Portrait of Richard Paul Jodrell. The portraits, which were analyzed for the first time in the literature with this study and analyzed from the perspective of Turkish fashion, were evaluated through their patrons, artists and iconographies.

Keywords: Turkish fashion, 18th century, English art, portraits

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı 18. yüzyılda İngiliz sanatında bir Türk modası olduğunu ve buna bağlı olarak üretimler yapıldığını dönemin eserleri üzerinden belgelemek, modanın yayılım alanlarını ve etkilerini göstermek, son olarak da tüm bu verileri Türk modası bağlamında değerlendirmektir.

Çalışmanın sınırlılıklarını literatürde ve İngiltere'deki müzelerde yapılan taramalarda erişilen 18. yüzyılda yapılmış ve patronu ya da sanatçısı İngiliz olan seçilmiş Türk kostümlü portreler oluşturmaktadır.

Çalışmanın yöntemine gelindiğinde öncelikle Türk modası üzerine kapsamlı bir literatür çalışmasına yer verilmiştir. Bu modanın ne şekillerde ifade bulunduğu ve hangi alanlarda görüldüğü tespit edildikten sonra çalışmanın sınırlılıkları içerisinde basılı yayınlar ile müze ve müzayede evleri katalogları taranarak bu bağlamda ele alınabilecek eserler tespit edilmiştir. Makalede incelenecek portreler sınırlandırılırken ise, modanın yayılım alanlarının çeşitliliğini etkili olarak yansıtabilmesi adına, yüzyılın farklı tarihlerinde, farklı sanatçılar tarafından ve birbirinden farklı kostümlerle yaptırılmış kadın ve erkek portrelerinden örnekler olmasına özen gösterilmiştir. Seçilen portreler Türk modası perspektifinden ele alınarak değerlendirilmiştir.

Türk modası (Turquerie) akademik bir çalışma alanı olarak oldukça yenidir. Bu alanda Haydn Williams'ın "18. Yüzyılda Avrupa'da Türk Modası Turquerie" (2015) ve Nebahat Avcıoğlu'nun "Turquerie ve Temsil Politikası, 1728-1876" (2014) adlı eserleri, konu üzerine yapılmış kapsamlı ve nitelikli çalışmalardır. Yukarıdaki eserlerden daha erken tarihli bir kaynak olarak Prof. Dr. Günsel Renda'nın "Avrupa Sanatında Türk Modası" (1985) başlıklı yayını da bu alanda oldukça önemlidir. Bu konunun İngiliz sanatı ile sınırlandırılması ve buna bağlı olarak da derinleştirilmesi ise ilk kez bu makaleye kaynaklık eden yayımlanmamış doktora tez çalışmasında (Yenilir, 2022) gerçekleştirilmiştir.

2. Türk modası üzerine

Türk modası (Turquerie) literatürde 18. yüzyılda Avrupa'nın birçok yerinde sanatta ve gündelik hayatta etkisini görebildiğimiz Türk eşyaları ve davranışlarından öykünme durumunu niteleyen bir terimdir. Günsel Renda (1985, s.44) bu terimi başta Paris olmak üzere tüm Avrupa'ya yayılan 'edebiyat, müzik ve çeşitli sanat alanlarında Türk temalarının işlenmesi' olarak tanımlamıştır. Nebahat Avcıoğlu'na göre ise bu terim 'Türk etkileri taşıyan bir dizi sanatsal ya da mimari eser için' kullanılmaktadır (Avcıoğlu, 2014, s.15). Williams ise Türk modasını "Osmanlı Türk dünyasına çeşitli sanat biçimlerinde ortaya

çıkan Avrupa bakışını tanımlamak için kullanılan bir terim” şeklinde açıklamaktadır (Williams, 2015, s.7).

Fransız diplomat August Boppe diplomatik görevi ve Türklere olan ilgisi sayesinde yaptığı akademik araştırmalar ve topladığı Türk resimlerini *Les Peintres Du Bosphore (Boğaziçi Ressamları)* adında bir kitap olarak bastırarak (1911) Türk modası ile ilgili akademik ve sanatsal çalışmaların öncüsü olmuştur. Öyle ki, aynı yıl Paris’te açılan ve özel koleksiyonlarda bulunan 142 eserin yer aldığı ilk Turquerie sergisi olan “1911 Exposition de La Turquerie au XVIIIe siècle” (1911 18. Yüzyılda Turquerie Sergisi) adlı sergiye en çok katkı sağlayan kişi olmuştur (Renda, 1989, s.74). Bunun dışında Cumhuriyetin 50.yılı kapsamında “The Image of the Turk in Europe” adı ile 1973’te Metropolitan Museum of Art’ta açılan sergi ile on yıl sonra (1983) yaklaşık olarak aynı içerikte Viyana bozgununun 300. Yılı için Avusturya’da düzenlenen sergi, Türk modası içeriğiyle düzenlenmiş önemli iki sergidir (Renda, 1989, s.78).

Bu modanın Avrupa genelinde ve çalışma kapsamında ele alındığı üzere İngiltere’de yayılmasının nedenlerini anlamak için bu süreçteki diplomatik ve kültürel etkileşime değinmek yerinde olacaktır. Bu modanın ortaya çıkışında elçi ziyaretleri oldukça etkilidir. 15. ve 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı topraklarını genellikle diplomatik ve ticari sebeplerle ziyaret eden ve daha sonrasında gözlemlerini seyahatname olarak bastıran Avrupalı seyyahlar kadar, Paris’e gönderilen Osmanlı elçileri -kronolojik sırasıyla Süleyman Ağa, Yirmisekiz Mehmed Çelebi ve Mehmed Said Efendi- Avrupa’da Türk giyim kuşamına ve gündelik alışkanlıklarına duyulan ilginin bir moda ölçeğinde oluşmasına öncülük etmişlerdir. İlk olarak 1699’da Paris’e Osmanlı elçisi olarak giden Süleyman Ağa daha öncesinde bir ticari ürün olarak Fransa’ya giden Türk kahvesinin pişirilme ve servis edilme şekliyle dikkat çekmesini sağlamıştır (Williams, 2015, s.35). Buna ek olarak diplomatik anlamda büyük başarılar elde edemeyen elçinin, tavırları ile Moliere’in *Le Bourgeois Gentilhomme* (Kibarlık Budalası) isimli eserindeki ana karakter Mösyö Jourdan’ı kurmasında etkili olduğu söylenmektedir (Behdad, 1992, s.37). Onun ardından gönderilen Yirmisekiz Mehmed Çelebi ise 1720 yılında başlayan elçiliğinde Fransız aristokrasiden ve halkından öyle ilgi görmüştür ki kendisine tahsis edilen konutta dahi yoğun bir ziyaretçi akınına maruz kalmıştır (Gregoire, 1991, s.15). Yirmisekiz Mehmed Çelebi’nin oğlu Mehmed Said Efendi ise babasının bıraktığı etkinin sağladığı olumlu bir ön yargıyla 1741 yılında başladığı elçilik görevini başarıyla yerine getirmiş (Gregoire, 1991, s.19) ayrıca yaptırdığı portresi ile kültürel etkileşime de katkı sağlamıştır (Bu eser için bkz: *Musée National des Châteaux de Versailles, MV 3716*).

Elçi Süleyman Ağa ile yaklaşık aynı yıllarda Osmanlı elçiliğine atanan Marquis de Ferriol -ve hamiliğini yaptığı ve beraberinde gelen ressam Jean Baptiste Vanmour (1671-1737)- (Boppe, 1998, s.4) da Türk modasının oluşması ve yayılmasında etkili figürler olmuştur. Vanmour Osmanlı topraklarında saray ve çevresinde ressamlık yapmış; imparatorluk için önemli isimlerin, elçilerin ve önemli törenlerin resimlerini yapmıştır. Elçi Ferriol Fransa’ya dönerken bu resimleri beraberinde götürmüş ve *Recueil de cent estampes representant differentes nations du Levant, gravées sur les tableaux peints d’après nature en 1707 & 1708* adıyla ilk kez 1714 yılında bir albüm olarak (Ferriol, 1714) bastırmıştır. Bahsi geçen resimler Avrupa’da Türk imgesinin oluşmasına etki ederken, bir yandan da Osmanlı ile ilgili resimlerin konularına kaynaklık etmiştir (Bevilacqua and Pfeifer, 2013, s. 85).

Eşinin elçilik görevi nedeniyle 1717 ve 1718 yılları arasında Osmanlı topraklarında bulunmuş Lady Montagu de bu modanın oluşması ve Avrupa’da yayılmasında etkili olan bir diğer isimdir. Onun bu seyahati sırasında yazmış olduğu mektupları öncelikle kendi çevresinde, ölümünün ardından kitap olarak basılmasıyla da İngiliz halkı arasında bir Türk imajı oluşmasına ve Türklere karşı olumlu bir bakış

açısına katkı sağlamıştır (Montagu, 1763)³. İstanbul'da bulunduğu sırada Türk gibi giyinip bu giysileri içinde resmini yaptırdığını belirten yazar, bu mektuplarla birlikte kardeşine bir resmini de göndermiştir: “*En büyük şaşkınlığımız, şu anda olduğum gibi, beni Türk usulü giyinmiş olarak görmeniz olurdu. Bunun çok yerinde olduğunu benim gibi siz de düşünürdünüz. Size bir resmini göndermek niyetindeyim. Bu arada kabul edin.*” (Montagu, 1994, s. 69; Montagu, 2016, s. 35-36). Ancak bu mektupta bahsi geçen resme ulaşılamamıştır.

Avrupa'da Türk modasının yayılmasında etkili isimlerden biri de “Türk Ressamı” olarak bilinen İsviçreli ressam Jean Etienne Liotard'dır. Sanatçı 1738 ve 1742 yılları arasında İstanbul'da yaşamış; 1753-56 yılları arasında Londra'da olmak üzere memleketi Cenevre'ye döndüğü 1756 yılına kadar yanında taşıdığı Türk kostümleriyle Avrupa'nın birçok başkentini dolaşarak Avrupalı müşterilerinin Türk kostümlü portrelerini yapmıştır (Usta, 2019, s.19).

Avrupa sanatında Türk modasının oluşması ve yayılmasına etki eden en temel ve kitlesel olaylar ve kişiler yukarıda bahsedildiği gibidir. İngiliz toplumunda bu modanın etki alanlarına baktığımızda gündelik hayatta askeri ve siyasi olayları konu edinen tiyatro oyunları (Aksoy, 2016), maskeli balolarda (Castle, 1995, 85-87) ve ismi Turk's Head olan, usulüne uygun olarak pişirilmiş ve servis edilen Türk kahvesi satılan mekanlarda (Timbs, 1866, s.93-96) ya da dönemin önemli gelişmelerinden biri olarak yeni açılan porselen fabrikalarında (Young, 1999, s. 257-58) üretilen Türk figürlü porselenlerde Türk modasının etkisini görmek mümkündür. Sanat alanında ise bu modanın Türk kostümlü portreler ile resim sanatında etkili olduğunu görmekteyiz.

3. Türk kostümlü portreler

Lady Montagu'nün İngiliz kadınları arasında Türk kostümlü portre yaptırma modasında öncü bir isim olduğunu söylemek mümkündür. Vanmour'un yaptığı düşünülen resmi (G.1) onun ve bu yüzyıldaki diğer İngiliz kadınlarının da yaptırdığı ilk Türk kostümlü portrelerden biri olarak kabul edilmektedir. Beyaz iç entarisinin üzerine giydiği altın renkli entari ve kenarları beyaz kürkle çevrili turkuaz renkli kaftanı ile yazar, yanında oğlu Edward Wortley Montagu ile resmin merkezinde ve ayakta poz vermiştir. Fonda resim iki parçaya bölünmüş; ana figürlerin de bulunduğu -izleyiciye göre- sol kısmı üzeri Türk halısıyla örtülü bir platformla yükseltilmiş ve fon koyu renkli bir perdeyle kapatılmıştır. Resmin sol arkasında minderlerin üzerinde oturup saz çalan bir kadın hizmetli görülmektedir. Resmin sağında ise fonda bir İstanbul manzarasının önünde bir erkek uşak Lady Montagu'ye getirdiği mektubu uzatmaktadır.

³ Bu çalışmada eserini 1994 tarihli İngilizce ve 2016 tarihli Türkçe basımlarından faydalanılmıştır.

Görsel 1, *Oğlu ve hizmetlileri ile birlikte Lady Montagu, 1717, Jean Baptiste Vanmour'a atfediliyor, yağlıboya, 69.3x90.9 cm, © National Portrait Gallery, London, NPG 3924 (Finnigan, 2006, s.70)*

Bu bölümde incelenecek olan bir diğer portre olan Türk giysileriyle Türk halısı üzerinde oturan Levant Company tüccarının portresi (**G.2**) Osmanlı ve İngiltere arasında yüzyıllarca ticaret yapmış olan Levant Şirketi tüccarlarının, Doğu Akdeniz'deki görevlerinin hatırası olarak görev süreleri bitiminde yaptırdığı (Williams, 2015, s.56) Türk kostümlü portrelere aittir. Genellikle 1730'lu yıllarda yaptığı Türk kostümlü Levant Şirketi'nin tüccarlarının portreleri ile adını duyuran sanatçı Andrea Soldi 1703 yılında Floransa'da doğmuş; portrelerindeki başarısından dolayı Londra'ya davet edilmiş ve yaşamının geri kalanını burada sürdürmüştür (Ingamells, 1978-80, s.1). Türk halısı üzerinde yarım bağdaş kurmuş şekilde oturan figürün kim olduğu bilinmemekte ancak resmin adında bir Levant Company tüccarı olduğu belirtilmektedir. Figür şalvarı, entarisi, kaftanı ve sarığıyla bir Türk kostümü giymenin yanı sıra bir Türk halısı üzerine Türk gibi oturup, elinde Türk kahvesi sunumu ile özdeşleşen bir fincan tutmaktadır. Resmin açık havada yapılmış olması, fonda ağaç ve çok uzakta bir şehir manzarasına yer verilmesi de bir av dönüşü sahnesini andırmak için tercih edilmiş olabilir. Bu ve bir önceki resimlere bakıldığında resim yaptıranların yalnızca Türk kostümü ile değil aynı zamanda Türk alışkanlıklarıyla da resimlerde aktarılmak istediği görülmektedir.

Görsel 2, *Türk giysileriyle Türk halısı üzerinde oturan Levant Company tüccarının portresi, 1733-36, Andrea Soldi, yağlı boya, 127.6x100 cm, Özel Koleksiyon (Moulden, 2007, Ş.7)*

1738 yılında Bessborough Kontu William Ponsoby, Sandwich Kontu John Montagu, arkeolog Richard Pococke ve James Netlhorpe gibi bir grup İngiliz soylusundan oluşan ekip, Ponsoby'nin Clifton isimli yatıyla birlikte Grand Tour yapmak üzere İngiltere'de ayrılmışlardır (Makzume ve Kocabaşoğlu, 2003, s.63). Türkiye'de ipek ticareti yapan bir aileden gelen Sir Francis Dashwood (1708-1781) öncülüğünde (Williams, 2015, s.58); 1740 yılında bu seyahati tamamlayan ekipten William Ponsoby ve John Montagu'nün de içinde olduğu bir grup İngiliz erkek, 1744-46 yılları arasında faaliyet göstermiş bir kulüp kurmuştur (Finnegan, 2006). Yalnızca Grand Tour'unu gerçekleştirmiş İngiliz erkeklerinin katılabildiği bu kulüp üyelerinin iki hafta bir Cuma akşam yemeğinde, Türk giysileri içinde, Türkiye anılarını paylaşıp bu konu üzerine sohbet ettikleri; Al-Koran isimli tutanak defterine bazı kayıtları tuttıkları ve kutlamalarda "harem" için kadeh kaldırdıkları bilinmektedir (Williams, 2015, s.58). Çalışmada görmüş olduğunuz Sandwich Kontu John Montagu portresi de tam olarak bu anı gösteren bir resimdir (**G.3**).

Görsel 3, Lord Sandwich Portresi, 1745, George Knapton, yağlı boya, 91.4x71.1 cm, Özel Koleksiyon (Finnegan, 2006, s. 41)

Yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde dönemin önemli portre ressamlarından George Romney (1734-1802) tarafından da Türk kostümlü portrelerin yapıldığını görmekteyiz. Resim kariyerine 1756 yılında başlayan sanatçı, 1762 yılında Londra'ya gelmiş ve burada Royal Akademi'nin kurucusu Sir Joshua Reynolds tarafından hak ettiğini düşündüğü ilgiyi görememiştir (Gower, 1882, 4-6). Sanatçının akademi üyesi olmama konusundaki net tavrının da bu karşılaşmadan kaynaklandığı düşünölmektedir (Gamlin, 1894, s. 80). Romney'in döneminin en başarılı ve popüler sanatçılarından biri olduğunu yaptığı -bilinen-yaklaşık iki bin portre ile döneminde portrecilikte Sir Joshua Reynolds ve Thomas Gainsborough'tan sonra gelen üçüncü ressam olmasından anlayabilmek mümkündür (May, 2007, s.1).

Romney İtalya'ya yaptığı bir seyahatin dönüşünde, o dönemde Venedik'te yaşayan Edward Wortley Montagu'yü ziyaret etmiş ve onun Türk kostümlü bir portresini yapmıştır (**G.4**). Bu resim ikilinin arkadaşlığına vesile olmuş ve Turquerie üzerine sohbetler gerçekleştirmişlerdir; Montagu de Romney gibi sıklıkla yapıp tükettiği Türk kahvesi için bir pişirme tarifi vermiştir (Gamlin, 1894, s.61). Resimde görölen Romney tarafından yapılmış bu eser Montagu'yü arkasında bir savaş sahnesiyle ve gerçek boyutlarda resmetmiştir. Sanatçının bu portresi İngiltere'ye döner dönmez Warwick Kontu tarafından talep görmüş ve 40 gineye satın alınmıştır. Ancak sanatçı, bu satıştan önce bir kopyasını yapmasına izin verilmesini şart koşulmuştur (Gamlin, 1894, s.61-62; Hayley, 1809, s.59). Romney ve Montagu

arkadaşlığının ortak Doğu ilgilerinin bu arkadaşlığı uzun ömürlü tutması beklenirken, Romney tarafından bir portresi de yapılmış ve dönem kaynağı sayılabilecek William Hayley'in 1809 tarihli kitabındaki bilgiye göre Montagu, Romney ile birlikte iken yedikleri küçük bir kuşun kemiğinin boğazına batması sonucu oluşan enfeksiyon sebebiyle birkaç gün içinde yaşamını yitirmiştir (Hayley, 1809, s. 59-60).

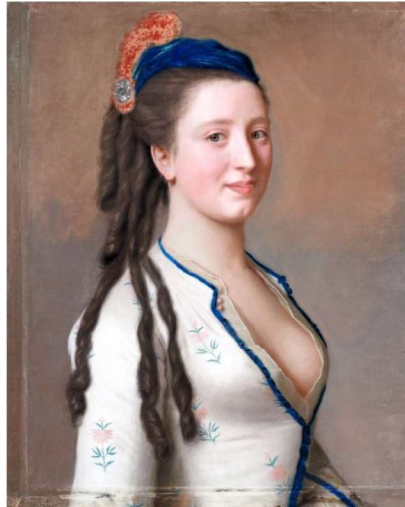
Görsel 4. Edward Wortley Montagu portresi, 1765/66, George Romney, tuval üzerine yağlıboya, 162.7x119 cm, Özel Koleksiyon (Kaynak: <https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2014/old-master-british-paintings-evening-114033/lot.45.html> Erişim tarihi: 21.05.2023)

Dönemin bir diğer önemli sanatçısı Francis Cotes (1726-1770) Royal Akademi'nin kurucularından ve ilk akademisyenlerinden biridir. Ancak erken yaşlarda başlayan safra taşı rahatsızlığı nedeniyle tedavi amacıyla içtiği sabun posasından zehirlenmiş ve henüz 44 yaşında iken hayatını kaybetmiştir (Welch, 1887, s.281; Pilkington, 1824, s.236). Sanatçının çok sayıda eserinden *Elizabeth Gunning Portresi (G.5)* F.Cotes şeklinde imzalı ve üzerinde 1751 tarihi yazılıdır. Modelin üzerindeki turkuaz ve altın renkleri Türklerle özdeşleştirilmesi sebebiyle sanatçının resimlerinde sıkça kullanılmıştır.

Görsel 5, Elizabeth (Gunning), Barones Hamilton Portresi, 1751, Francis Cotes, 59.1x43.8 cm, National Portrait Gallery, NPG 4890 © National Portrait Gallery, London (Kaynak: <https://www.npg.org.uk/collections/search/portraitExtended/mwo2868/Elizabeth-ne-Gunning-Baroness-Hamilton-of-Hameldon> Erişim tarihi: 10.05.2023)

Daha önce de belirtildiği üzere 'Türk ressamı' olarak bilinen Liotard, sayısız Türk kostümlü portre yapmıştır. Bunlardan biri olarak Lady Hawke Portresi'nde (G.6) -sanatçı için klasikleşmiş pozlardan biri olarak- yarım boy portre şeklinde, gömlek üzerine giyilmiş yazlık bir kaftan ya da bir entari ile birlikte, başının diğer yanına dūřecek şekilde yan oturtulmuş kalpak benzeri bir aksesuar ve buna değerli bir tař ile tutturulmuş kuř tüyüne yer verilmiştir.

Görsel 6, Lady Hawke, (önceden Catherine Brooke), 1753, Jean-Etienne Liotard, parşömen üzerine pastel boya, 56x43 cm, Özel Koleksiyon (Jeffares, 2015, s.6)

Dönemin en önemli ressamlarından ve Royal Akademi'nin kurucusu ve ilk başkanı olan Sir Joshua Reynolds (1723-1792), Kral III. George'un da ressamlığını yapmıştır (Sweetser, 1878, 138-139). Onun gibi bir ressamın dahi Türk kostümlü portreler yapıyor olması döneminin Türk kostümlerine olan yoğun talebini ve toplumun soylu kesimi tarafından da Türk kostümlü portre yaptırmanın ne kadar popüler hale geldiğini göstermektedir. Çalışmada yer verilen *Mrs. Richard Paul Jodrell Portresi (G.7)* dikine oval şekilde tasarlanmıştır. Model krem renginin sedefli tonlarında bir entari ve üzerine aynı renkte kürklü bir kaftan giymiş, bu giysiyi üzerinde altın rengi işlemeler olan turkuaz rengi bir kumaş ile tamamlamıştır. Başındaki sarık büyük ve hacimlidir. Omuzlarına örgülerle dökülen saçlarında inci dizileri ve kumaş aksesuarların kullanımıyla Türk görünümünü tamamlamaktadır.

Görsel 7, *Mrs. Richard Paul Jodrell, 1774-76, Sir Joshua Reynolds, tuval üzerine yağlı boya, 77.5x64.1 cm, Detroit Institute of Arts, 77.7, Eleanor Clay Ford tarafından bağışlanmıştır (Kaynak: <https://dia.org/collection/mrs-richard-paul-jodrell-58337> Erişim tarihi: 10.05.2023)*

5. Sonuç

Türk modası, Fransa başta olmak üzere Avrupa'nın birçok yerinde ve çalışmanın da konusunu oluşturduğu üzere İngiltere'de karşımıza çıkan bir modadır. Bu moda Türklere ait ya da onları anımsatan eşyaları satın almayı, Türk kahvesi tüketmeyi, Türk konulu tiyatro oyunları izlemeyi, maskeli balolara Türk kostümleri ile katılmayı ve Türk kostümlü portre yaptırılmayı içerir. Türk ilgisi olan biri için bu dönemde sanatta ve gündelik hayatta gördüğümüz bu alanların hepsi birbiri ile iç içedir. Örneğin Türk konulu bir oyun izleyip ondan etkilenen biri, ertesi gün Turk's Head isimli bir mekâna gidip Türk kahvesi içebilir, bir sonraki maskeli balosu için bir Türk kostümü edinip hatta balo sonrasında da bu kostüm içerisinde portresini yaptırabilir. Başka bir kimse ise finansal açıdan daha erişilebilir olan porselen Türk figürleri satın alıp, Türk konulu hikâye kitapları okuyabilir.

Bu çalışmanın içeriğini oluşturan portreler üzerinden değerlendirecek olursak; modanın portre yaptırma bağlamında toplumun soylu kesiminin tekelinde olduğunu söylemek mümkündür. Çalışma kapsamında her ne kadar eşit sayıda örnekler gösterilmeye çalışılsa da kadınlar arasında Türk kostümlü portre yaptırma oranının erkeklere göre çok daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Öncelikle erkek portrelerini incelediğimizde, Andrea Soldi tarafından yapılan resimde Doğu Akdeniz'de görevini tamamlamış ve bu topraklardan ayrılmadan önce anı kalması amacıyla portresini yaptıran bir tüccar

görmekteyiz. Sandwich Kontu John Montagu Grand Tour yapmış ve Türkler hakkında dönemin en önemli entelektüel kulübü diyebileceğimiz Divan Kulübü'nün kurucu üyelerinden olmuştur. Son olarak Lady Montagu'nün oğlu Edward Wortley Montagu'ye baktığımızda çok küçük yaşlarında ailesi ile birlikte Doğu seyahati yaptığını, Türklere ilgisi çok yoğun olan hatta Türk giysileri ile portreler yaptıran bir anne ile büyümüş olmanın mirasını ilerleyen yaşlarda da sürdürüp hala Türk geleneklerini devam ettiren -en azından misafirlerini o şekilde ağırlayan- bir İngiliz soylusu olduğunu görmekteyiz. Buna karşılık kadınlar arasında ise Lady Montagu dışındaki kadın patronların Türklerle ilgisi üzerine herhangi bir veri bulunamamıştır. Onların bu portreleri yaptırmalarının altında yatan sebebin, bunun sadece bir moda olduğu, bu modanın yalnızca zengin soylulara özgü olduğunu ve kadınların da bu portreleri yaptırarak bu yönlerini pekiştirdikleri olduğunu söylemek mümkündür.

Eserleri üslupsal olarak değerlendirecek olursak biri dışındaki tüm portreler açık havada ve manzara önünde, yaklaşık olarak birebir boyutlarında yapılmıştır. Kadın kostümlerinde Türklerle özdeşleştirilmiş turkuaz ve altın renkleri kullanılmış; saç aksesuarı olarak kuş tüyü, örgülere dolanmış inci dizileri ve ipek kumaştan şeritler ile başlarında bir başlık tercih edilmiştir. Erkeklerde ise etrafı türban olarak adlandırdıkları etrafı bir kumaşla çevrili uzun başlık, kaftan, bele sarılmış kuşak ve kuşağı iliştilen kesici bir silah adeta Türk figürlerinin atribüsü olarak kullanılmıştır.

Sonuç olarak 18. yüzyıl İngiltere'sinde -dönemin Avrupa ülkelerinde de olduğu gibi- bir Türk modası vardır. Bu moda hem kadınlar hem de erkekler arasında yayılmış; ancak farklı anlamlar ifade etmiştir. Bu makale ve makaleye kaynaklık eden tez çalışması ile bu modanın varlığı sanattaki uygulamaları belgelenmiş ve dönemin sanat ortamında oldukça önemli bir yere sahip olan ressamlar tarafından da üretilmiş olmaları ile modanın çarpıcı etkisi vurgulanmıştır.

Kaynakça

- Avcıoğlu, N. (2015). *Turquerie ve temsil politikası, 1728-1876*. (Çev. Renan Akman). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Behdad, A. (1992). "The Oriental(ist) encounter: the politics of "Turquerie" in Moliere" *Early orientalism*s. John Hopkins University Press, Vol. 32 No.3, pp. 37-49.
- Bevilacqua, A. and Pfeifer, H. (2013). "Turquerie: culture and motion" *Past & Present*. Oxford: Oxford University Press.
- Boppe, A. (1998). *XVIII. yüzyıl Boğaziçi ressamları*. (Çev. Nevin Yücel Celbiş). İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.
- Castle, T. (1995). *The female thermometer: eighteenth-century culture and invention of the Uncanny*. Oxford: Oxford University Press.
- Ferriol, M. (1714). *Recueil de cent estampes representant differentes nations du Levant, gravées sur les tableaux peints d'après nature en 1707 & 1708*. Paris: Chez Basan, graveur.
- Finnegan, R. (2006). "The Divan Club, 1744-1746", *EJOS*, IX (9), pp. 1-86.
- Foskett D., *John Smart, The Man and his Miniatures*, London, 1964, p. 61.
- Gamlin, H. (1894). *George Romney and his art*. London: Swan Sonnenschein.
- Gower, L. R. S. (1882). *Romney and Lawrence*. Scribner and Welford.
- Gregoire, H.D. (1991). *Büyümlü divan XVIII. yüzyıl Fransa'sında Türkler ve Türk dünyası*. (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Hayley, W. (1809). *The life of George Romney*. T. Payne.

- Ingamells, J. (1978-80). "Andrea Soldi-a check-list of his works" *The Volume of Walpole Society 1978-80*. (47), pp. 1-20.
- Jeffares, N. (2015). Two English Portraits by Liotard: Lady Anne Somerset and Catherine, Lady Hawke. *British Art Journal*, XV/3, pp. 3-10.
- May, S. E. (2007). *'Sublime and Infernal Reveries': George Romney and the Creation of an Eighteenth-Century History Painter*. Liverpool John Moores University PhD Thesis.
- Makzume, E. ve Kocabaşoğlu, E. (2003). "Jean Etienne Liotard (1702-1782) Cenevrelî "Türk Ressam" Turquerie'den Oryantalizme. *Toplumsal Tarih Dergisi*, (117), ss. 62-65.
- Montagu, L. M. W. (1994). *The Turkish Embassy Letters*. London: Virago Press.
- Montagu, L. M. W. (2016). *Doğu mektupları*. (Çev. Murat Aykaç Erginöz). İstanbul: Aydın Üniversitesi Yayınları.
- Moulden, S.E. 'Turning Turk': The negotiable self in Andrea Soldi's Levantine Portraits, yaklaşık 1730-33, Unpublished MA thesis, Courtauld Institute of Art, London, 2007, pp. 31-2, Fig. 7.
- Pilkington M. (1824). *A General Dictionary of Painters*. I, London: Thomas M'Lean.
- Pointon M. (2001). "'Surrounded by brilliants": Miniature portraits in eighteenth-century England" *The Art Bulletin*, (83), 1, pp. 48-71.
- Renda, G. (1985). "Avrupa sanatında Türk modası" *Sanat Üzerine*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, ss. 39-50.
- Renda, G. (1989). "1911 Turquerie sergisi üzerine" *Sanat Tarihinde Doğudan Batıya, Ünsal Yücel Anısında Sempozyum Bildirileri Kitabı*, İstanbul, ss. 71-80.
- Sweetser, M. F. (1878). *Sir Joshua Reynolds*. Wentworth Press.
- Tims, J. (1866). *Club life of London: With anectodes of the clubs, coffe-houses and taverns of the metropolis during 17th, 18th and 19th centuries*. London: Richard Bentley, Publisher in Ordinary to her Majesty.
- Usta, S. (2019). *Türk ressamı Jean Etienne Liotard (1702-1789)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Welch, C. (1887). *Dictionary of National Biography*. XII, New York: Macmillan and Co-London: Smith, Elder & Co.
- Williams, H. (2015). *18. yüzyılda Avrupa'da Türk Modası: Turquerie*. (Çev. Nurettin Elhüseyni). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Young, H. (1999). "Manufacturing outside the Capital: The British porcelain factories, their sales, networks and their artists, 1745-1795". *Journal of Design History*, 1999, Vol. 12, No. 3, pp. 257-269.

İnternet Kaynakları

<https://dia.org/collection/mrs-richard-paul-jodrell-58337>

<https://www.npg.org.uk/collections/search/portraitExtended/mwo2868/Elizabeth-ne-Gunning-Baroness-Hamilton-of-Hameldon>

<https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2014/old-master-british-paintings-evening-114033/lot.45.html>